

AFGANİSTAN'DA TALİBAN'IN İKTİDARA GELMESİ İLE YAŞANAN İÇ VE DIŞ GÖÇ KRİZİ

Zabihullah DASHTİ¹

ÖZET

Yıllardır devam eden şiddet, siyasi istikrarsızlık, ekonomik bunalımlar, iklim değışikliğinden kaynaklanan kuraklık ve kıtlık nedeniyle Afganistan dünyada en çok göç üreten ülke konumundadır. BM raporlarına göre, dünya genelinde 6 milyondan fazla Afgan mülteci yaşamaktadır. En kalabalık Afgan mültecilerine ev sahipliğı yapan ülkeler sırasıyla Pakistan, İnan ve Türkiye'dir. ABD ve NATO birliklerinin 22 Temmuz 2021'de Afganistan'dan çekilme kararı ve müteakip Kabil hükümetinin kısa süre içinde Taliban tarafından devralınması, Taliban yönetimi altında gelecekte korkan Afganlar arasında derin endişeleri tetiklemiştir. Ayrıca Taliban'ın iktidara gelmesi ile dış yardımlara bağımlı olan Afganistan'a yapılan yardımların kesilmesi ekonomik krizin derinleşmesine neden olmuştur. Bu durum ülkede var olan yoksulluğun şiddetlenmesine ve buna bağılı olarak iç ve dış göçün hızlanmasına yol açmıştır. Bu çalışma, Taliban'ın iktidara gelmesi ile yaşanan iç ve dış göç krizin nedenlerini, komşu ve bölge ülkelerin Afgan göçüne yönelik yaklaşımlarını incelemek için ele alınmıştır. Kabil hükümetinin düşmesi ile komşu ülkeler dâhil, Türkiye ve Avrupa yeni Afgan göçünü kabul etmeyeceklerini açıklayarak sınırdaki güvenlik önlemleri artırmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, ABD, NATO, Taliban, Göç.

INTERNAL AND EXTERNAL MIGRATION CRISIS IN AFGHANISTAN AS TALIBAN ACCESS TO POWER

ABSTRACT

Afghanistan is the most producer of immigration in the world due to the violence that has been going on for years, political instability, economic depressions, drought and famine caused by climate change. According to UN reports, there are more than six million Afghan migrants living around the world. The countries hosting the largest numbers of Afghan refugees are Pakistan, Iran and Turkey. The decision to withdraw US and NATO troops from Afghanistan on July 22, 2021 and the subsequent takeover of the Kabul government by the Taliban in a short time triggered deep concerns among Afghans, who feared the future under Taliban rule. In addition, with the coming to power of the Taliban, the cessation of aid to Afghanistan, which is dependent on foreign aid, caused the deepening of the economic crisis. This situation has led to the exacerbation of poverty in the country and, accordingly, to the acceleration of internal and external migration. This study is discussed to examine the causes of the internal and external migration crisis experienced with the coming to power of the Taliban, and the approaches of neighboring and regional countries towards Afghan migration. With the fall of the Kabul government, Turkey and Europe, including neighboring countries, announced that they would not accept new Afghan immigration and increased security measures at the border.

Keywords: Afghanistan, USA, NATO, Taliban, Migration.

¹ Trakya Ün., SBE, Uluslararası İlişkiler ABD, ORCID: 0000-0002-3193-7790, zabihullah.dashti@gmail.com
Araştırma Makalesi/Research Article, Geliş Tarihi/Received:27/09/2021–Kabul Tarihi/Accepted: 31/10/2021

GİRİŞ

Afganistan mevcut coğrafi konumu itibarıyla denize yolu olmayan Orta Asya, Orta Doğu ve Güney Asya arasında köprü niteliğini taşıyan bir ülkedir. Coğrafi konumu dolayısıyla devamlı olarak bölge güçlerinin müdahalesine maruz kalmıştır (Dashti, 2021: 581). Afganistan tarihinde hiç eksilmeyen dış müdahaleler göçü büyük oranda tetiklemiş ve göç olgusu Afganistan tarihinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (Kuschminder and Dora, 2009: 10).

Özellikle son kırk yıldır ülkede devam eden siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar kitlesel göçü büyük oranda hızlandırmıştır. Ekonomik istikrarsızlıktan kaynaklanan güvenlik sorunları, işsizliğin artması ve buna bağlı olarak şiddetlenen yoksulluk dolayısıyla Afganistan hala dünyada Suriye'den sonra en çok göç veren ikinci ülkedir (BBCFarsça, 2021). Bazı kaynaklara göre, ülkenin 30 milyonluk nüfusunun (2018) yaklaşık yarısı hayatları boyunca göç tecrübesi yaşamıştır (BBC Farsça, 2021).

Göç, Afganistan'ın yakın tarihinde hiç eksilmeyen nadir olgulardan biridir. Afganların göç deneyimi uzun geçmişlere dayansa da, ilk göç akını 1970'de ülkede yaşanan kuraklık, ekonomik kriz ve yoksulluk dolayısıyla binlerce Afgan'ın komşu ülkeler; İran ve Pakistan dâhil Orta Doğu bölgesine göç etmeleriyle başlamıştır. Fakat, 1979'da Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesi (Misbahzada, 2009:249) ile devam eden göç akını kitlesel göçe dönüşmüştür.

Sovyetler Birliği'nin Afganistan işgali ile Soğuk Savaş'ın sıcak çatışmalara dönüşmesi ülkeyi kaosa sürüklemekle birlikte insani hakların ihlaline neden olmuştur. On yıl süren işgal boyunca yaklaşık 6 milyon Afgan ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Bu sayının 1980'li yıllarda 18 milyonluk Afganistan nüfusunun üçte birine denk geldiği görülmektedir. Aynı zamanda iki milyon Afgan ülke içinde evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. İşgal sonrası ülkede patlak veren iç savaş ikinci kitlesel göçün yaşanmasına yol açmış ve göç akını günümüze kadar devam etmiştir (Yıldırım, 2018:136).

Afganistan Mülteciler ve Geri Dönüş Bakanlığının 2020 yılına ait mülteci raporunda; dünyada altı milyon beş yüz bin Afgan göçmenin olduğu ve bunların %80'inin İran ve Pakistan ülkelerinde, geri kalan %20'sinin ise Avrupa ve Körfez ülkelerinde yaşadıkları belirtilmiştir. Resmi kaynaklara göre, hâlihazırda Pakistan, yasal şekilde kalan 2 milyon 284 bin Afgan göçmen ev sahipliği yapmaktadır. Aynı zamanda Pakistan'da yaklaşık 5yüz bin Afgan göçmen kayıt dışı olarak kalmaktadır. İran, Pakistan'dan sonra en büyük Afgan göçmen grubuna ev sahipliği yapan ikinci ülkedir. İran'da hâlihazırda yasal olarak yaşayan 1 milyon Afgan göçmen dahil toplamda 2,5 milyon Afgan yaşamaktadır (AMGDB, 2020 Yılı Raporu, 2021)

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğine (BMMYK) göre, kırılgan güvenlik durumuna ve sosyoekonomik zorluklara rağmen 2002'den bu yana 5,27 milyondan fazla Afgan göçmen Afganistan'a geri dönmüştür.

Sadece 2020'nin sonunda çoğunluğu Pakistan'dan olmak üzere toplam 72.279 Afgan ülkeye geri dönmüştür. 2021'in başından bu yana ülke genelinde artan çatışma dolayısıyla 558.000'den fazla Afgan'ın ülke içinde yerinden edildiği tahmin edilmektedir (UNHCR, 2020 Yılı Raporu, 2021).

Özellikle, ABD ve NATO güçlerinin 22 Temmuz'da Afganistan'dan tamamen çekilmesinden kısa süre sonra Taliban'ın iktidara gelmiştir. Taliban'ın yirmi yıl sonra yeniden iktidara gelmesi ile kamu kurumların kapalı kalması ve dış yardımların kesilmesi ülkede var olan ekonomik krizin derinleşmesine ve yoksulluğun şiddetlenmesine yol açmıştır. Bu gelişmeler komşu ve bölge ülkelerinin endişelerine yol açan dış göç dalgasını tetiklemiştir.

1. AFGANİSTAN VE GÖÇ

Göç, Afganistan'ın tarihsel kimliğinin ayrılmaz bir parçası olarak özellikle 1979 yılından Sovyetler Birliği işgalini müteakip günümüze kadar aralıksız devam eden bir olgu haline gelmiştir. Afganistan halkı devamlı olarak ülkenin coğrafi yapısından kaynaklanan sorunlar ve devam eden iç çatışma dolayısıyla göç etmek durumunda kalmaktadır. Afganistan'ın zorlu bir coğrafi yapıya sahip olması, tarıma dayalı ekonomisini ciddi derecede olumsuz etkilemektedir. Bununla birlikte bölgeler arasında sosyo-ekonomik farklılıkların olması da iç göçü büyük oranda tetiklemektedir (Ghubar, 2012:4; Hazim, 2021).

Özellikle son 20 yılda uluslararası toplumun kalkınma yardımlarına rağmen şehirler ve kırsal bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik dengesizlik devam etmiştir. Yapılan yardımlar veya uygulanmış projeler sadece büyükşehirlerle sınırlı kalmış ve kırsal bölgelere yansımamıştır. Kırsal bölgelerinde kuraklık ve kıtlıkla mücadele eden halk ekonomik kaygılardan dolayı iş aramak için büyük şehirlere göç etmek zorunda kalmıştır. Bu durum ülkede var olan iç ve dış göçün devamlılık kazanmasını sağlamıştır (UNHCR, 2021).

Afganistan Mülteci ve Geri Dönüş bakanlığının 2020 yılı göç raporuna göre, 2002 ve 2019 yılları arasında yaklaşık Pakistan ve İran dahil Türkiye ve Avrupa ülkelerinden 10 milyondan fazla Afgan göçmen ülkeye geri dönüş yapmıştır. Sadece 2020 yılında Pakistan ve İran dahil olmak üzere, ülkeye geri dönüş yapan Afgan göçmenlerin sayısı 1 milyonu geçmiştir. 2020 yılında geri dönüş yapanların sayısındaki artışa, Covid-19 salgını döneminde İran ve Pakistan gibi ülkelerde sağlık hizmetlerinin yetersizliğinin yanı sıra kayıt dışı olan Afgan göçmenlerin sağlık hizmetlerine ulaşamama durumu etkili olmuştur. Buna karşılık son yıllarda, iç çatışmanın yol açtığı güvenlik sorunu, ekonomik bunalım ve yoksulluk nedeniyle iki milyon Afgan yurt dışına göç etmek durumunda kalmıştır. 2018 ve 2019 yılları arasında ise ülke genelinde artan çatışmanın yanı sıra ikiliğim değişikliğinden kaynaklı kuraklık ve ekonomik sorunlardan dolayı 5 milyon kişi ülke içinde yerlerini değiştirmek zorunda kalmıştır (AMGDB, 2020 Yılı Raporu, 2021). Fakat yabancı güçlerin Afganistan'dan çekilme süreciyle beraber ülkede artan çatışma ve şiddet iç ve göçü büyük oranda tetiklemiştir.

ABD yönetimi, Afganistan'da Taliban'a karşı yürüttüğü savaşı sona erdirmek için 29 Şubat 2020'de Doha'da Taliban ile barış anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşma ile ABD ve NATO güçlerinin Afganistan'dan çekilme süreci başlatmıştır. Taliban anlaşmada Afganistan'ın El-Kaide² (Öztürk, 2019:167-19) veya DEAŞ³ (Tawakali, 2017: 151-195) gibi gruplar için güvenli sığınak olmayacağına dair taahhütte bulunmuştur. Bu anlaşma Taliban'ın daha da cesaretlenmesine ve Kabil yönetimine karşı eylemlerini artırmasına yol açmıştır. Bu arada Taliban bir taraftan Afganistan hükümeti ile Doha'da barış görüşmelerine devam ederken diğer yandan ülkede saldırılarını artırmıştır (Siegfried, 2021).

ABD'nin 22 Temmuz'da askerlerini tamamen çektiğini açıklamasından ardından Taliban beklenmedik bir şekilde sadece üç hafta içinde Kabil kapısına dayanmıştır. Taliban'ın 15 Ağustos'ta Kabil kapısına dayanması ile eski Cumhurbaşkanı Eşref Gani Afganistan'dan kaçmıştır. Washington yönetimi, Taliban'ın hızla ilerlemesi ile Kabil hükümetinin Taliban karşısında en az üç ay dayanabileceğini açıklarken, Kabil hükümeti sadece üç hafta dayanabilmiştir. Taliban'ın Kabil'e girmesi ile ABD liderliğinde NATO üyelerinin destekleriyle kurulan ve yaklaşık 90 milyon dolar harcanan 200 bin kişilik Afgan Milli Ordusu dağılmıştır. Bunun yanı sıra, son 20 yıl içinde Afganistan'da yaşanan kazanımlar yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalırken, ABD ve NATO'nun Kabil yönetimine sağladığı teçhizatın neredeyse tamamı Taliban'ın eline geçmiştir (BBC Farsça, 2021).

2021 yılı başlarından Taliban'ın Kabil yönetimini ele geçirdiği 15 Ağustos'a kadar birçok insan hayatını kaybetmiş ve bir o kadarı da yaralanmıştır. Afganistan'da son yirmi yılda yaklaşık 70 bin polis ve Afgan Milli Ordu güçleri dâhil 241bin güvenlik personeli hayatını kaybetmiş ve yüz binlerce sivil, çocuk ve kadın yıkıcı savaşın yol açtığı yoksulluk, açlık ve yaralanmalardan olumsuz etkilenmiştir.

² Yemen asıllı ve Suudi Arabistan vatandaşı Usame bin Ladin 1980'li yılların başlarında Sovyetler Birliğine karşı savaşmak için gittiği Afganistan'da "Afgan cihadı"na mali destek sağlamıştır. Bin Ladin, Sovyetler Birliğinin Afganistan'dan çekilmeden önce 1988'de kuruluş anlamına gelen ve vehhabi /selefi kökenli "El-Kaide" örgütünü Pakistan'da kurmuştur. Örgüt, Batı kültürünü İslam'a tehdit oluşturacağını öne sürerek, amacının hilafet kurmak olduğunu açıklamıştır. Örgüt kısa süre içinde faaliyet alanlarını genişleterek, uluslararası bir sorun haline gelmiştir. 1996 yılında ABD ve müttefiklerine karşı cihat ilan etmiştir. Bu amaçla, ilk saldırıları Aden'de Somali'ye giden ABD askerlerine, Doğu Afrika'da; Nairobi ve Darüsselam'daki ABD elçiliklerine düzenlemiş ve bu süreç Bali saldırısı ile devam etmiştir. 11 Eylül 2001'de ikiz kulelere ve Pentagon'a yapılan saldırıların ardından Afganistan ve Irak'a askeri müdahale süreci başlamıştır.

³ DEAŞ (Irak ve Şam, İslam Devleti) ismiyle tanınan ve Selefi kökenli örgütün temelleri Afganistan'da Sovyetler Birliğine karşı savaşa katılan Ürdün asıllı Ebu Musab Al Zerkavi tarafından atılmıştır. Zerkavi, El-Kaide örgütünün desteğini alarak 2000'li yıllarda Taliban yönetimindeki Afganistan'da Tevhid ve Cihat hareketini oluşturarak kendi savaşçılarını eğitmeye başlamıştır. 2001 yılında ABD'nin Afganistan'a askeri müdahalesinin ardından Afganistan'ı terk etmiş ve Irak'ın Kuzey'ine yerleşmiştir. Zerkavi, 2003'te El Kaide örgütünün Irak'taki kolunu kurmuştur. Fakat 2012'de Ebubekir el Bağdadi, Irak Şam İslam Devleti (DEAŞ)'ı ilan etmiştir. Örgüt, asıl amacının dünyada, hilafeti kurmak ve Batıya savaş açmak olduğunu öne sürmüştür. Örgüt, 2014 yılında Irak ve Suriye'de kontrolüne geçirdiği bölgelerde hilafet devletini ilan etmiştir. Örgüt, 2015 yılında ise, Afganistan, Pakistan, İran ve Orta Asya ülkelerinde hilafetin hakim kılınması amacıyla Horasan kolunun kurulduğunu duyurmuştur. Taliban'ın ABD ile imzaladığı barış anlaşmasına sert tepki gösteren DEAŞ Horasan kolu, ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi ile Taliban'a karşı saldırılarını artırmıştır.

Bununla beraber yüz binlerce insan ülke genelinde yerlerinden ediliyorken yaklaşık 3 milyon Afgan yurt dışına göç etmek zorunda kalmıştır (Hasht Sobh Gazetesi, 2021)⁴.

1.1. Afganistan ve İç Göç Krizi

Afganistan halkı, son kırk yıldır devamlı olarak ülkenin zorlu coğrafi yapısından kaynaklanan sorunlar, iç çatışma, siyasi ve ekonomik istikrarsızlık nedeniyle evlerini terk ederek büyük şehirlere göç etmek zorunda kalmıştır. İç çatışma, ekonomik bunalımlar, bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik dengesizlik ve iklim değişikliğinden kaynaklı kuraklık, iç göçü tetikleyen en temel faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle kırsal bölgelerde kıtlıkla mücadele eden halk sürekli olarak iş aramak için Kabil ve Belh gibi büyük şehirlere göç etmiştir. (Saramad, 2015:8).

Fakat son yıllarda ülke genelinde artan şiddet olayları sonucunda iç göçte büyük artış yaşanmıştır. Özellikle ABD ve NATO kuvvetlerinin 22 Temmuz 2021’de Afganistan’dan çekilme kararı sonrasında Taliban’ın hızla ilerlemesi sonucunda binlerce aile güvenlik endişeleri nedeniyle evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. 15 Ağustos’ta Kabil hükümetinin düşmesi ve Taliban’ın Kabil’i ele geçirmesi ülkede büyük şok etkisi yaratmıştır. Taliban’ın 20 yıl aradan sonra yeniden Afganistan yönetimini ele geçirmesi kadınlar ve dini azınlıklar başta olmak üzere Taliban yönetimi altında gelecekte korkan birçok Afgan arasında derin endişelere yol açmıştır. Bunun yanı sıra, Taliban’ın yönetimi ele geçirmesinin ardından dış yardımlar kesilmiş ve bu durum ülkede ekonomik krizin büyümesine yol açmıştır. Taliban’ın iktidara gelmesi ile büyüyen ekonomik kriz Afganistan’ı ciddi bir insani felaketle karşı karşıya getirmiştir. Bu durum ülkede var olan yoksulluğun artmasına ve iç göçün hızlanmasına neden olmuştur (Siegfried, 2021).

Uluslararası Göç Örgütü’nün(IOM)26 Ağustos’ta yayınladığı rapora göre, hâlihazırda ülke genelinde yerlerinden edilmiş 5 milyondan fazla insan bulunmaktadır. IOM raporunda Temmuz 2021’den bu yana 550binden fazla Afgan evlerini terk etmek zorunda kaldığı belirtilmiştir (IOM, 2021). Öte yandan Afganistan’da faaliyet yürüten İnsani İşler Koordinasyon Ofisi (OCHA) tarafından yayınlanan raporlarda, “çatışmalardan dolayı 570.000’den fazla kişi yerinden edilmiş ve bunların yaklaşık yüzde 80’inin kadınlar ve çocuklardan oluşmakta” olduğu açıklanmıştır. Bu rakamın takriben sadece 120 bini Taliban’ın ilerlemesi ile bölgelerinden kaçarak başkent Kabil şehrine yerleşmişlerdir. Söz konusu rapora bakıldığında, Afganistan genelinde son yedi ay içinde yerlerinden edilmiş insanların sayısı, son beş yılda aylık ortalamasının tam iki katına çıktığı görülmektedir. Rapora göre, Mayıs ayı sonundan bugüne kadar yerlerinden edilmiş kişilerin yüzde 80’nini kadınlar ve çocuklar oluşturmaktadır. Söz konusu kişiler mevcut gelişmeler dolayısıyla açık havada kalmaktadırlar (Reliefweb, 2021). Ayrıca evlerini terk etmek durumunda kalan insanların çoğu ülkenin sadece beş ilinden gelmektedir. Kunduz ilinden 98.737 kişi, Bamyan ilinden 90.790 kişi, Badgis ilinden 53.028 kişi, Nangarhar ilinden 38.175 kişi ve Tahar ilinden ise 33.376 kişi yerinden edilmiştir (Haddad, 2021).

⁴ Hasht Sobh Gazetesi, Afganistan’da Farsça dilinde yayınlanan ve en çok okunan gazetelerden biridir.

Ayrıca IOM raporunda, Afganistan’da her hafta yaklaşık 20 bin ile 30 bin kadar kişinin ülke içinde evlerini terk etmek zorunda kaldıkları belirtilmiştir (Kılınç, 2021).

Taliban hareketi Kabil’i ele geçirmesinin ardından ülkede güvenliği sağlayacağı ve kapsayıcı bir hükümet kuracağı yönünde vaatlerde bulunmuştu. Fakat 7 Eylül’de ilan ettikleri yeni geçici hükümette kadın ve diğer etnik gruplara yer verilmediği gibi atanmaların neredeyse tamamı Taliban’a bağlı veya yakınlığı ile bilinen kişilerden oluşmuştur. Bu durum açıklıkla boğuşmakta olan Afganistan halkını büyük hayal kırıklığına uğratmıştır (BBC İngilizce, 2021).

Taliban’ın açıkladığı geçici hükümette Taliban hareket kurucularından olan Molla Muhammed Hasan Akhund başbakanlık görevini üstlenmiştir. Ayrıca Taliban’ın Doha’daki eski siyasi ofis başkanı Mullah Abdul Ghani Baradar ve eski Taliban müzakerecilerinden Abdul Salam Hanafi (Özbek kökenli) başbakan yardımcısı olarak atanmıştır. Savunma bakanı olarak, Taliban hareketi kurucusu ve hareketin eski lideri Molla Ömer’in oğlu Molla Yaqoob atanmıştır. Hedayatullah Badri maliye bakanı olarak atanırken, Dışişleri bakanı olarak, ABD ile yürütülen müzakere sürecine katılan Amir Khan Muttaqi atanmıştır. Nuriddin Azizi (Tacik kökenli) Ticaret bakanı, Abdul Baqi Haqani Yüksek Öğretim bakanı, Mollah Abdulhaq Wasiq Milli Güvenlik başkanı, Mawlawi Nurullah Munir Eğitim bakanı, Hamidullah Akhundzada Ulaşım bakanı, Najibullah Haqani İletişim bakanı, Nur Mohammad SaqibHac ve Vakıflar bakanı, Shaikh Mohammad Khalid Faziletin Teşviki v eAhlaksızlığın Önlenmesi Bakanı, Qalandar İbad Sağlık bakanı, Mujiburahman Omar su ve elektrik bakanlığı, Khairullah Said Wali Khairkhah Kültür ve Bilgi bakanı ve Abdul Hakim İshaqzai Adliye bakanı olarak atanmıştır. Taliban hareketi lideri Hibatullah Akhundzada yeni hükümette herhangi bir görev almamıştır. Kabinede yer alan kişilerin neredeyse tamamı Peştun etnik grubundan oluşmaktadır (Ajand, 2021).

20 yıl sonra tekrar iktidara gelen Taliban’ın açıkladığı geçici hükümetindeki en dikkat çeken nokta, İslami Emaret’in Başbakanı olarak ilan edilen Molla Muhammed Hasan Akhund’un Birleşmiş Milletler kara listesinde ve İçişleri Bakanı olarak atanan Siraceddin Hakkani’nin ABD Federal Soruşturma Bürosu’nun (FBI) aranan listesinde yer almasıdır (BBC İngilizce, 2021). Ayrıca, Taliban kadın bakanlığını kaldırarak yerine “Faziletin Teşviki ve Ahlaksızlığın Önlenmesi” bakanlığını kurmuştur. Taliban Kabil’i ele geçirdikten sonra ülkede kapsayıcı bir hükümet kurma vaatlerine rağmen Peştunlar dışındaki diğer etnik gruplar ve kadınlara yer vermemişlerdir(Ajand, 2021).

Öte yandan, Taliban hükümetinde, ABD güçlerine karşı saldırı düzenleyenler listesinde yer alan bazı kişilere de görev verilmesi, Washington yönetimini endişelendirmiştir. Taliban hükümetinin ilanından bir gün sonra, Amerika Dışişleri Bakanı Anthony Blinken 8 Temmuz’da Afganistan’daki gelişmeleri görüşmek için Almanya’da bulunduğu sırada, “Taliban hükümetinin kapsayıcılık testini geçemediğinin açıkça görüldüğünü belirterek hükümette yer alan bazı isimlerin kaygı verici bir geçmişe sahip olduğunu” vurgulamıştır. Blinken ayrıca “*Taliban uluslararası meşruiyet arayışında. Herhangi bir meşruiyet ya da destek istiyorlarsa öncelikle bunu kazanmaları gerek*” ifadesinde bulunmuştur.

Washington yönetimi tarafından yapılan açıklamada, “*Açıklanan listedeki isimlerin tümünün istisnasız Taliban üyeleri ya da onlara yakın kişiler olduğunu ve kabinede hiçbir kadın bulunmadığını not ettik*” ifadesine yer verilmiştir (BBC Türkçe, 2021).

Washington yönetiminin Afganistan Merkez Bankasına ait rezervlerin dondurulmasına yönelik alınan kararın ardından Uluslararası Para Fonu(IMF) ABD’nin talebi üzerine salgın ile mücadelede kullanılması için Kabil hükümetine yapılması planlanan yaklaşık 440 milyon dolarlık yardımı durdurmuştur. Bununla birlikte Taliban hareketine uygulanan yaptırımlar Afganistan Merkez Bankası’nın Avrupa’da basılmış olan yeni Afgan para birimini elde etmesine engel oluşturmaktadır (İnsan Hakları İzleme Örgütü, 2021). Bunun yanı sıra Dünya Bankası da önümüzdeki yıllarda Afganistan’da gerçekleştirilmesi planlanan kalkınma ve ekonomik projeleri askıya almıştır. Avrupa Birliği (AB), gelecek on yılda Afganistan için planlanan 1.2 milyar Euro'luk (1,4 milyar dolar) kalkınma yardımlarını durdurma kararı almıştır (Reliefweb,2021).

Washington yönetiminin Afganistan Merkez Bankasının rezervlerini dondurması ve uluslararası toplumun kalkınma yardımlarını durdurması, gayri safi yurt içi hasılasının (GSYİH) yüzde 40’ı uluslararası toplumun sağladığı finans desteğinin oluşturduğu Afganistan’ı çok ciddi insani krize sürüklemiştir. Bununla birlikte uzun yıllardan buyana süregelen siyasi istikrarsızlığın yol açtığı fakirlik giderek artmıştır. Raporlara göre, 2020 yılının ilk aylarında, ülke nüfusunun yaklaşık yarısı yoksulluk sınırı altındayken bu rakam Kabil hükümetinin düşmesi ve ardından Taliban’ın yönetime geçmesi ile yüzde72’yeyükselmiştir (Haddad, 2021).

Yüksek yoksulluk düzeyleri, kadınlar ve çocuklar da dahil olmak üzere savunmasız kesimler için ciddi tehlikeler oluşturmaktadır. Afganistan’da kadın ve kız çocuklara yönelik faaliyet yürüten Uluslararası Kurtarma Komitesi (IRC), Ağustos 2021’den sonra, Afganistan için gereken uluslararası insani müdahale planının sadece yüzde 38’inin finans edildiğini açıklamıştır. IRC raporunda, insani müdahale için gereken mali yardımın sağlanamadığı takdirde, “*1,2 milyon çocuğun özel koruma hizmetlerini kaybedeceği ve onları şiddete, işe alınmaya, çocuk işçiliğine, erken ve zorla evliliklere ve cinsel sömürüye karşı daha savunmasız hale getireceği*” uyarısında bulunmuştur. Bunların yanında şiddet mağduru olan ve koruma desteğine ihtiyaç duyan yaklaşık 1,4 milyon kadını koruma desteklerine erişiminden mahrum bırakacaktır (IRC,2021).

Birleşmiş Milletler İnsani İşler Koordinasyon Ofisi 2021 yılı Afganistan raporunda, son aylarda kırsal bölgelerden kentsel alanlara göç eden çocukların istismardan kaynaklanan artan risklerle karşı karşıya kaldıklarını belirtmiştir. Yerinden olma ve ekonomik stres okulu bırakma riskini artırabilmekte ve bunun sonucunda aileler hayatta kalmak için mücadele ederken çocukları çocuk işçiliği gibi daha fazla riske maruz bırakabilmektedirler. Yoksulluğun artması ile çocuk veya ergen yaştaki çocuklar çalışmak için yurtdışına gönderilebilmekte, bu da onları insan ticareti risklerine maruz bırakırken, aile üyeleri evlerine dönerken cinsiyete dayalı şiddete ve diğer güvenlik risklerine maruz bırakabilmektedir (OCHA Afganistan,2021).

ABD'nin Taliban yönetimine karşı uyguladığı ekonomik ambargolar ve Afganistan Merkez Bankasının ABD'deki rezervlerinin bloke edilmesi Kabil hükümetinin tepkisine yol açmıştır. Taliban geçici hükümeti Dışişleri Bakan Vekili Emirhan Muttaki'nin 14 Eylül'de düzenlediği haber konferansında, Washington yönetiminin Afganistan Merkez Bankasına ait yaklaşık 10 milyar doların Taliban hükümetinin erişimine engellenmesini acımasız bir hareket olarak nitelendirmiştir. Muttaki açıklamasında *“Afganistan’a ait paraların ABD tarafından bloke edilmesi acımasız bir harekettir. İnsani meselelerin siyasetle ilişkilendirilmemesi gerekiyor. ABD birliklerinin güvenli bir şekilde Afganistan’dan çekilmesini sağladık”* ifadelerini kullanmıştır. Taliban hükümeti, ABD başta olmak üzere tüm ülkeler ile ilişkiler kurmak istediklerini ve Washington yönetiminin Kabil hükümetine baskı uygulamaması gerektiğine vurgu yapmıştır (Anadolu Ajansı Farsça, 2021).

Taliban hareketinin 20 yıl sonra tekrar Kabil kapılarına dayanması ülkede büyük paniğe yol açmıştır. Özellikle eski Cumhurbaşkanı Eşref Gani'nin ülkeden kaçma haberinin yayılmasının ardından Taliban yönetimi altındaki Afganistan'da yaşamak istemediklerinden ve güvenlik kaygılarından dolayı binlerce kişi Kabil havaalanına akın etmiştir. Özellikle Afganistan güvenlik güçleri ve emniyet çalışanları ülkeden kaçmak için aileleriyle beraber komşu ülkelere doğru yola çıkmışlardır. Bununla birlikte Afganistan'daki yabancı kuruluşlar başta olmak üzere işadamların neredeyse tamamı ülkeyi terk ettiğinden yüz binlerce kişi işini kaybetmiş (Ruhani, 2021).

Ayrıca uzun süre bankaların çalışmaması ve nakit para yokluğu, transit sınır kapılarının kapalı kalması ve temel gıda fiyatlarının iki katına çıkması ve Afgan para biriminin değer kaybetmesi ülkedeki ekonomik krizin büyümesine neden olmuştur. Taliban hükümeti, yeterli finans kaynak dahil olmak üzere, teknik ve mesleki çalışanların ülkeden kaçması dolayısıyla personel yetersizliği sorunuyla da karşı karşıya kalmıştır. Öte yandan, mali kaynak yetersizliği dolayısıyla kamu çalışanlarının maaşları ağustos ayından itibaren ödenmemiştir. Tüm bunlar, özellikle çalışan kadınların işlerini kaybetmesine ve tek geçim kaynağı maaşı olan yüz binlerce kamu çalışanın temel ihtiyaçlara erişimlerini kısıtlamıştır (Etilaatroz, 2021).

Öte yandan Dünya Gıda Programı (WFP) tarafından yayınlanan raporda, Afganistan nüfusunun yarısından fazlası yoksulluk sınırının altında yaşadığı ve büyük ölçüde tüm halkı geçim fırsatlarından mahrum eden çatışma ve güvensizlik nedeniyle gıda güvensizliğinin arttığı belirtilmiştir. Rapora göre, yıl başından bu yana çatışmalar nedeniyle yerinden edilmiş 550.000 kişi dâhil olmak üzere 14 milyon insan gıda güvenliğinden yoksun bir şekilde yaşamaktadır. Raporda, bu durumun özellikle kadınlar, çocuklar, yerinden edilmiş kişiler, geri dönenler, engelliler ve yoksullar için endişe verici olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte son yıllarda yürütülen çalışmalara rağmen, yetersiz beslenme oranı artmış ve hâlihazırda 2 milyon çocuğun yetersiz beslenmektedir.

Öte yandan, Dünya Gıda Programı (WFP) raporunda, Afganistan’da her yıl ortalama 250.000 kişinin iklim değişikliğinden kaynaklanan sel, kuraklık ve deprem gibi çok farklı çevresel felaketlerden etkilendiği ve doğal afetlerin etkisi ve suya artan bağımlılık, nüfusun yüzde 44’ü için bir gelir kaynağı sağlayan tarım sektörünün verimliliğini ciddi şekilde düşürdüğü belirtilmiştir (WFP, 2021). Güvenlik ve iklim değişikliği kaynaklı sorunlar Taliban’ın iktidara gelmesi ile oluşan belirsizlik ve ekonomik kriz ülkeyi tam bir insani felaketle karşı karşıya getirmiştir.

Bununla birlikte son yirmi yıl boyunca Afganistan’a finans desteği sağlayan ABD ve Avrupa ülkeleri yardımlarının devamını Taliban yönetiminin kadın hakları ve azınlıklara karşı alacakları tavırlara bağlı olduğunu açıklamışlardır (Stein, 2021). Taliban tüm baskılara rağmen 20 yıl öncesine benzer bir hükümet kurarak dünya tarafından siyasi meşruiyet kazanması önünde büyük engel oluşturmuştur. Öte yandan Taliban’a karşı uygulanan yaptırımların Afganistan’da insani krizin büyümemesi için yapılması gereken acil insani yardımlara olumsuz etki bırakacağına yönelik endişelere yol açmıştır. Taliban Kabil’i ele geçirdiği ilk günlerde 20 yıl öncesinden farklı olarak ılımlı yönlerini göstermek için kadın haklarına saygı göstereceklerini kapsayıcı hükümet kuracaklarını ve aynı şekilde güvenlik ve ekonomik sorunların çözümüne yönelik vaatlerde bulunmuştu (Anadolu Ajansı Farsça, 15 Ağustos, 2021).

Fakat Taliban’ın ilan ettiği hükümete bakılırsa ülke ekonomisini canlandırılması için gerekli olan teknik kapasiteye sahip olmadığı görülmektedir. Örneğin, Taliban hükümeti tarafından Merkez Bankası başkanlık görevine getirilen Muhammed İdris, ekonomi eğitimi almamış ve ülkenin çöken ekonomisini denetlemek ve düzeltmek için iş tecrübesine sahip değildir. Taliban yönetimi ele geçirdikten sonra kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşlarında çalışan kadınların kendi güvenliği için bir süre evlerinde kalmalarını tavsiye etmiş ve ofise gitmek isteyen kadınlara izin verilmemiştir. Bununla birlikte Taliban Kadın Bakanlığı ve Afganistan İnsan Hakları Komisyonunu kapatmıştır. En son Taliban 8 Eylül’de okulların açılacağını ve sadece ilkokul kız öğrencilerinin okula gidebileceğini açıklamıştır. Kadınların iş hayatından uzaklaştırılmasının yanı sıra kız çocuklarının okula çağırılmaması yurt içi ve yurt dışında büyük tepkilere yol açmıştır. Afganistan’ın eski Cumhurbaşkanı Hamid Karzai, kızların eğitimine getirilen kısıtlamalara tepki göstermiş ve çok sayıda eğitilmiş genç Afgan’ın ülkeden kaçtığını görmekten duyduğu umutsuzluğu açıklamıştır. The Sunday Times’a konuşan Karzai, “Kızların eğitimi son derece önemli” diyerek kız çocukların eğitim almalarının önemi üzerine “Başka yolu yok. özellikle kız çocukların eğitim almadığı ülke kendi ayakları üzerinde duramaz” ifadesini kullanmıştır (Lamb,2021).

Öte yandan BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri Michel Bachelet, 21 Eylül 2021’de New York şehrinde düzenlenen BM Genel Kurulunun 76. Yıllık Oturumunda Afgan kadınlarının sistematik şekilde toplumdan uzaklaştırıldığına dikkat çekmiştir. Bachelet ayrıca, kadınların birçok çalışma alanında artan kısıtlamalarla karşı karşıya olduğunu ve uygulanan kısıtlamalar göz önüne alındığında, 1990’larda ve önceki Taliban rejiminde kadınlara ve kız çocuklarına yönelik acımasız ve sistematik baskıya geri dönme riski olduğunu açıklamıştır.

Bachelet, kadınlara yönelik kısıtlamaların ve kamusal alandan yoksun kalmalarının kadınlar ve aileleri için korkunç sonuçlar doğurabileceği konusunda uyarmıştır. Bachelet, Taliban'ın Birleşmiş Milletlere, din ve kültür çerçevesinde kadın haklarına saygı gösterme sözü vermelerine rağmen, kadın haklarına saygı göstermediklerini açıklamıştır. Bachelet konuşmasında, kadınların toplumsal yaşama katılımının garanti altına alınmasını, kadınlara karar alma ve yurttaşlık alanında anlamlı ve eşit bir yer verilmesi önerisinde bulunmuştur (Etilaatroz, 2021).

Ayrıca BM Genel Sekreteri Antonio Guterres, 22 Eylül'de 76. BM Genel Kurulu oturum aralarında düzenlediği basın toplantısında Güvenlik Konseyi'nin beşdaimi üyesinin Afganistan'da kapsayıcı bir hükümet çağrısında bulunduğunu açıkladı. Guterres, ABD, Rusya, Çin, Fransa ve İngiltere, Taliban'a tüm etnik grupların bulunduğu bir hükümet kurma çağrısında bulunduğunu açıkladı. BM genel sekreteri, ayrıca Taliban'a Afganistan'ın teröristler için güvenli bir sığınak olmasına izin vermemesi çağrısında bulunmuştur. Öte yandan ABD, Rusya, Çin, Fransa ve İngiltere, Taliban'ı kadın haklarına saygı gösterme çağrısında bulunmuştur (Etilaatroz, 2021).

Taliban hükümeti artan tepkiler üzerine Kadın Bakanlığının açılması ve kız çocuklarının okula başlayabilmeleri için mekanizmalar üzerine çalışmaların devam ettiğini ve yakın zamanda tekrar açılacağını belirtmiştir. Taliban yönetiminin insan haklarına saygı göstermemesi, kadınları dışlaması ve kız çocuklarının eğitim almalarına yönelik kısıtlamalar getirmesi Taliban yönetiminin siyasi meşruiyet kazanması ve kalkınma yardımlarının yeniden başlaması önünde büyük engel oluşturmaktadır. Taliban yönetiminin siyasi meşruiyet kazanamaması ve dış yardımların devamının sağlanamaması, açlık ve yoksullukla karşı karşıya kalan Afgan halkını diğer illere etmelerini zorunlu kılacaktır. Ancak siyasi krizin yol açtığı ekonomik yoksunluk ve iş fırsatlarının giderek azalması dış göçü büyük oranda tetikleyecektir.

1.2. Afganistan ve Dış Göç Krizi

Afganistan coğrafi konumu dolayısıyla tarih boyunca bölgesel ve küresel güç olma politikası güden farklı dönemlerde muhtelif hükümdarların istilasına maruz kalmıştır. Özellikle Afganistan yakın tarihini etkileyen 1973'teki kanlı askeri darbeden sonra iç karışıklıkların başlaması ve ardından 1979'da Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesi kitlesel göçün yaşanmasına yol açmıştır. Bu dönemde Afganistan tarihindeki en büyük kitlesel göçüne şahit olmuştur (Misbahzada, 2009: 249). İşgal dönemi boyunca Pakistan, İran, Özbekistan ve Türkiye gibi ülkelere yaklaşık 4 milyon Afgan göç etmek zorunda kalmıştır. 1979 yılında başlayan çatışma Sovyetler Birliği'nin 10 yıl sonra 1989 yılında çekilmesinin ardından iktidarı paylaşamayan Mücahitler arasında savaş başlamıştır. İşgal dönemi Afganistan tarihinde sarılması mümkün olmayan derin yaralar bırakmıştır. Mücahitler arasında başlayan iktidar kavgası ülkeyi iç savaşa sürüklemiş ve ülkede bir kez daha kitlesel göçe hız kazandırmıştır. İç savaş sonrası iktidara gelen Taliban dini azınlıklar başta olmak üzere elit, eğitimli, sanatçı kesimlere uygulamış olduğu baskı ve yasaklar nedeniyle kitlesel göçün artmasına yol açmıştır (Lucia, 2015: 1-6).

Görüldüğü gibi son 40 yıl boyunca devam eden şiddet ve çatışmalardan dolayı göç süreklilik kazanmıştır. Afganistan Mülteciler ve Geri Dönüş Bakanlığı tarafından yayınlanan 2020 yılı raporunda, halihazırda dünya genelinde 6 milyon 5 yüz bin Afgan göçmenin yaşadığı belirtilmiştir. Söz konusu göçmenlerin yaklaşık %80'i batı komşu İran ve güneydoğu komşu Pakistan'da yaşamaktadır. Sadece Pakistan ve İran'da yaşayan Afgan göçmen nüfusunun yüzde 74'ünü 24 altı gençlerden oluşmaktadır. Avrupa'da mülteci statüsü sahibi ve başvuru sahibi yaklaşık 709 bin 549 göçmen ve Arap ülkelerinde ise yaklaşık 450 bin göçmen işçi yaşamaktadırlar. Geri kalan kısmı ise dünyanın 70 farklı ülkesinde yaşamlarını sürdürmektedirler (AMGDB, 2021).

Afganistan ile yaklaşık 2 bin 4yüz kilometrelik ortak sınırı paylaşan Pakistan, yaklaşık kırk yıldır en kalabalık Afgan göçmen grubuna ev sahipliği yapan ülke konumundadır. Pakistan, 2 milyon 284bin Afgan göçmen kayıtlı ve 5yüz bin kayıt dışı olmak üzere toplamda yaklaşık 2milyon 8 yüz bin Afgan göçmeni barındırmaktadır. Söz konusu göçmenlerin çoğu Sovyetler Birliği işgali ve iç savaş döneminde Pakistan'a göç etmişlerdir. Bu rakamdan 1milyon 4yüzbin kişi ikamet izniyle yasal bir şekilde yaşamaktadır. Bununla birlikte birçok Afgan pasaport ile Pakistan'da ikametlerini sürdürmektedir. 2019'de Kabil ve İslamabad hükümetleri arasında imzalanan anlaşmalar ile kayıt dışı olarak kalan 8 yüz 80 bin kişiye ikamet izni verilmesi kararlaştırılmıştır (AMGDB, 2021).

İran, Pakistan'dan sonra uzun yıllardan boyan en kalabalık Afgan göçmenine ev sahipliği yapan ikinci ülke konumundadır. Afganistan Mülteciler ve Geri Dönüş bakanlığının verilerine göre, İran'da hâlihazırda 1,470 bin Afgan göçmen yasal şekilde yaşamaktadır. Bunlardan; 950 bini mülteci statüsü sahibidir. Mülteci statüsüne sahip olan Afganlara (Amayiş) kimlik kartı verilmektedir. Bu karta sahip olan Afganlar BM himayesinde olup eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanabilmektedirler. Bunun yanı sıra, İran'da 450 bin Afgan aile pasaportu ile kalırken 30 bini uzun dönem ikamet izni ile ve 40 bini ise pasaport ve öğrenim ikamet ile kalmaktadırlar. Öte yandan kayıt dışı yaklaşık 1 milyon Afgan İran'da yaşamaktadır. Kayıt dışı olarak yaşayan Afgan göçmenlerin yasal belgeleri olmadığından, sağlık ve eğitim hizmetleri başta olmak üzere diğer temel hizmetlere erişememektedirler. İran'da toplamda 2,5 milyon Afgan göçmen yaşamaktadır ki bunların neredeyse yarısından fazlası Sovyetlerin İşgali sırasında bu ülkeye gelenlerden oluşmaktadır (AMGDB, 2021).

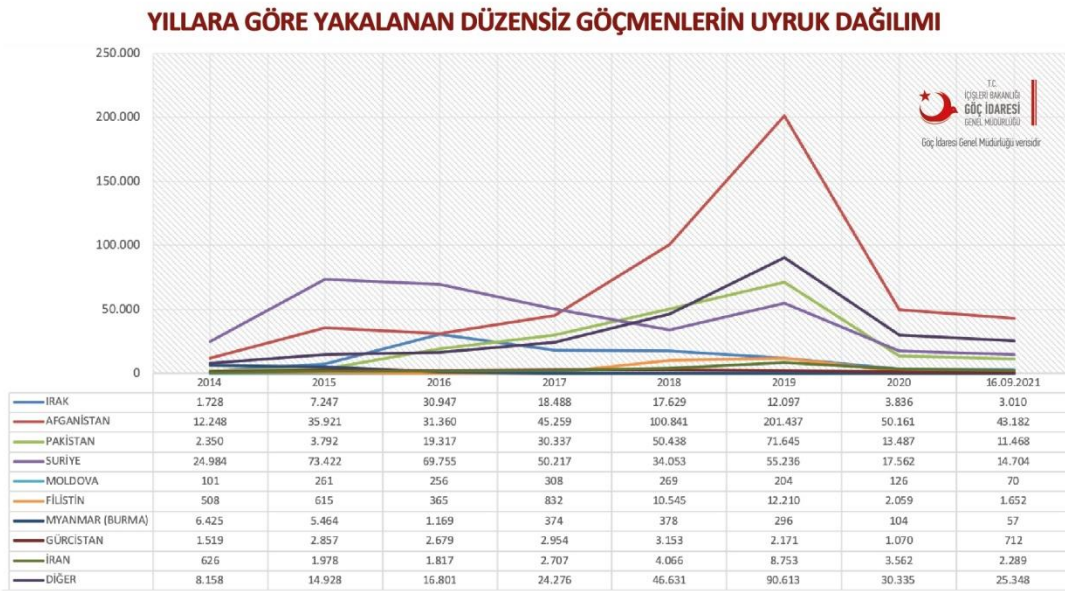
Türkiye her ne kadar Afganistan ile sınırı olmasa da gelişen ekonomisi ve konumu dolayısıyla son yıllarda Afgan göçmenlerin en çok tercih ettiği ülke konumundadır. Türkiye, gerek iş imkânı ve gerekse Avrupa ile sınırı olması nedeniyle Afganların bir kısmı için hedef ülke konumundayken diğer bir kısmı için transit veya köprü niteliği taşımaktadır. Afganlar 2001'den sonra Türkiye'ye gelmeye başlasalar da özellikle 2014 yılında ülkede artan güvenlik sorunu ve işsizlik nedeniyle artış yaşanmıştır.

Bununla birlikte Washington yönetiminin İran'a uyguladığı yaptırımlar sonucunda ekonomisi olumsuz etkilendiği ve para değerinin düşmesi İran'da yaşayan birçok Afgan göçmenin Türkiye'ye yönelmesine yol açmıştır.

Fakat Türkiye'ye gelen Afganların çoğu 2015 Avrupa Birliği'nin açık kapı politikası sonucunda Avrupa ülkelerine geçmişlerdir. Türkiye, halihazırda kayıtlı ve kayıt dışı olmak üzere yaklaşık 300 bin Afgan göçmene ev sahipliği yapmaktadır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 20 Ağustos'ta, "Türkiye'de şu anda emniyet kayıtlarımızda ve kayıt dışı 300 bin Afganistanlı göçmen söz konusudur" açıklamasında bulunmuştur(Hamsici, 2021).

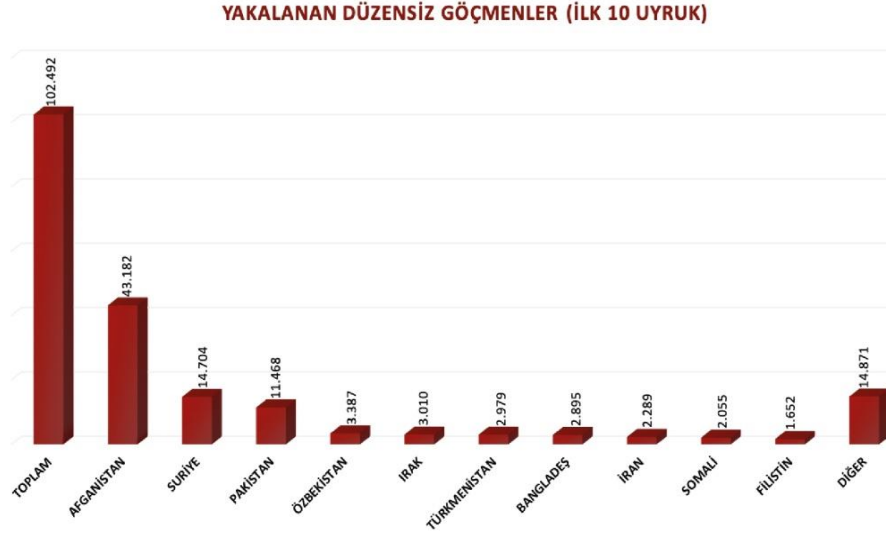
Uluslararası Göç Örgütü'nün(IOM) raporunda, Türkiye yaklaşık 4 milyon göçmen ve geçici koruma sahibi Suriyelilere ev sahipliği yapmaktadır.Afgan göçmenler Suriyelilerden sonra en kalabalık göçmen konumundadır. Türkiye, 2011'den bu yana4 milyon göçmenle dünyada en çok göçmen ve mülteciyi barındıran ülke konumundadır.

Grafik 1: Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmenleri Uyruk Dağılımı

Kaynak: Türkiye İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>, 2021.

2021 yılı başlarında Afganistan'da çatışmaların şiddetlenmesinden dolayı Türkiye'ye yönelik Afgan göç akını tartışması başlamıştır. Afgan göç akınına karşı Türkiye'de tepkilerin artması üzerine Türkiye ve İran sınırındaki güvenlik önlemleri artırılmıştır. Ayrıca kamu düzenini bozmaya çalışan başta olmak üzere düzensiz göçmenlerin tutuklanması ve geri gönderilmesine yönelik çalışmalar da başlatılmıştır(Türkiye İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü). Türkiye Göç İdaresi Genel Müdürlüğü 16 Eylül 2021 raporlarına göre, 102 bin düzensiz göçmen yakalanmıştır. Rapora göre, Afgan göçmenler 43bin 182 kişi ile yakalananlar arasındaki en kalabalık gruptur.

Grafik 2: Yakalanan Düzensiz Göçmenler

Kaynak: Türkiye İçişler Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>, 2021.

Afganların göç ederken özellikle Pakistan ve İran'ı tercih etmelerindeki en temel sebepleri coğrafi yakınlığın yanı sıra ortak dil ve kültür olmuştur (Tabatabainiya, 2021). Bununla birlikte, Afgan göçmenlerin her iki ülkede göç deneyimine sahip olması ve zaman içinde oluşmuş olan sosyal ağlar bir sonraki dönemde Afganların hedef ülke olarak yönelmelerine etkili olmuştur.

Yaklaşık kırk yıldır en kalabalık Afgan göçmenlerine ev sahipliği yapan İran ve Pakistan, Afganistan'da Temmuz aylarında şiddet ve çatışmaların artması ile olası Afgan göç dalgasını önlemek üzere sınırlarında güvenlik önlemler almaya başlamışlardır. İran hükümeti Sovyetler Birliği'nin Afganistan işgali boyunca ülkeden kaçan Afganlara yönelik açık kapı politikasını izlerken iç savaş ve sonraki süreçlerde güvenlik endişeleri dolayısıyla Afgan göçmenleri kabul etmemekle beraber zorla geri dönüş teşvik politikasını takip etmiştir (Alagöz ve Demirkıran, 2020:206-236).

Söz konusu politikalar sonucunda geri dönüş yapanların sayısında bir artış yaşanmıştır. İOM raporunda, 2012-2019 yılları arasında 3,2 milyon Afgan göçmen ve mültecinin yurt dışından ülkeye geri döndüğü belirtilmiştir. Bu rakamın büyük çoğunluğunu (%95) komşu İran ve Pakistan'dan geri dönenler oluşturmaktadır. Geri kalan yüzde 5'i 170bin kadarı ise ağırlıklı olarak Avrupa ve Türkiye'den geri dönmüş veya gönderilmiştir. Buna karşı, 2012-2019 yılları arasında 2,3 milyon kişi Afganistan'dan göç etmiştir. Bunların çoğu komşu İran ve Pakistan'a göç etmiştir. Bu yıllarda ülkeyi terk eden toplam 2,3 milyon Afgan'ın yüzde 63'ü (1.4 milyon) İran'a, yüzde 22'si Pakistan'a (500.000) ve sadece yüzde 12'si (270.000) Türkiye ve Avrupa'ya göç etmiştir (İOM, 2021).

Taliban'ın hızla ilerlemesi ile ülkede artan şiddet olayları göçü de tetiklediğinden İran'a doğru göç hareketi başlamıştır. Fakat Tahran yönetiminin sınırları Afgan göçmenler üzerine kapattığını açıklaması üzerine UNCHR, Afganistan'da yaşanan gelişmeler ve insani kriz dolayısıyla Milak sınır kapısını açık tutmaya çağırmıştır. UNHCR, “söz konusu kapının açık tutulmaması binlerce hayatı riske atabilir” uyarısında bulunmuştur(UNHCR, 2021).

Pakistan'da tıpkı İran gibi işgal dönemi boyunca Afgan göçmenlere yönelik açık kapı politikası izlemiştir. Fakat sonraki dönemlerde göç meselesi her iki ülke ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Afgan yetkilileri 2015 yılında İslamabad yönetiminin Afganları zorla geri göndermesinin ardından Afgan göçmenlere karşı tavırlarının tamamen politik olduğu iddiasında bulunmuştur. Afganistan Mülteciler ve Geri Dönüşler Bakanı Seyed Hossein Alemi Balkhi, Pakistan güvenlik güçleri tarafından yapılan baskılar sonucunda Pakistan'dan geri dönüşlerde artış yaşandığını açıklamıştır. Alemi yaptığı açıklamasında, “Pakistan'ın, Afgan göçmenlere karşı tamamen siyasi yaklaştığını ve göçmenleri kendi çıkarlarını sağlamak için bir baskı aracı olarak kullandığı” ifadesinde bulunmuştur (Etilaatroz, 2021).

Fakat Taliban'ın ilerlemesi ile Pakistan tıpkı Tahran yönetimi gibi olası göç dalgasına engel olmak için Torham sınır kapısını kapatmakla beraber güvenlik önemlerini de artırmıştır. Taliban'ın 20 yıl sonra yeniden iktidara geçmesi ile güvenlik endişelerinden dolayı binlerce kişi Pakistan'a geçmek için sınırda bekleyen Afgan sayısında giderek artış yaşandığı belirtilmiştir. Göç alanında çalışan Pakistanlı bir hükümet yetkilisi yaptığı açıklamasında, 800bin Afgan göçmenin kara yoluyla Pakistan'a girmesini tahmin ettikleri ifadesinde bulunmuştur (DW, 2021).

Öte yandan Avrupa Birliği Kabil hükümetinin düşmesi ile Avrupa'ya doğru olası göçü engellemek için Afganistan komşu ülkeleriyle görüştüğünü açıklamıştır. Avrupa Birliği İçişleri Komiseri Ylva Johansson'un 18 Ağustos'ta yaptığı açıklamada, “*Şu anda Pakistan, İran ve Tacikistan ile ortak çalışmalar yürütüyoruz*” ifadesinde bulunmuştur (Euronews, 2021). Avrupa Birliği Pakistan'ın Afgan göçmenlere ev sahipliği yapması konusunda desteğini alarak, Avrupa sınırlarına yaşanabilecek Afgan göç dalgasının önüne geçmeyi hedeflemektedir. Pakistan, dünyada en kalabalık Afgan göçmenlerine ev sahipliği yapan ülkedir.

BM'nin tüm çağrılarına rağmen söz konusu ülkeler yeterli sayıda Afgan göçmenini barındırdıklarını yeni göç yükünü üstlenecek ve yönetecek kaynağa sahip olmadıklarını açıklamışlardır. Afganistan'da yeni gelişmelerle birlikte Ankara yönetimini en çok endişelendiren konulardan biri de Türkiye'ye yönelik olası Afgan göç dalgasıdır. Türkiye, Afgan göçünün önüne geçmek için Türkiye-İran sınırında askeri önlemleri artırmakla beraber Afganistan'da istikrarın sağlanması için taraflarla görüştüğünü açıklamıştır.

15 Ağustos'ta Kabil hükümetinin düşmesi ve artan ekonomik ve güvenlik kaygılar dış göçü de etkilemiştir. Uluslararası Göç Örgütü (IOM), 2021 yılı sonuna kadar yaklaşık 1,5 milyon Afgan'ın güvenlik ve ekonomik sorunlar nedeniyle Avrupa'ya ulaşmak için Afganistan'ı terk edebilecekleri tahmininde bulunmuştur.

Taliban hareketinin 20 yıl sonra yeniden iktidara gelmesi ile başlayan katı uygulamaları ve baskılarının yanı sıra ülkede giderek büyüyen ekonomik kriz, Afganları dış göçe yönelten en temel nedenler olarak gösterilmektedir (Kılınç, 2021).

IOM raporunda ayrıca,2021 yılı Haziran ayında Afganistan'ı terk etmek durumunda kalanların sayısında yüzde 30 ila 40 arasında bir artış yaşandığı belirtilmiştir. IOM Afganistan Acil Durum Yetkilisi Nicholas Bishop, Haziran ayındaki artışın “uluslararası askeri birliklerin ülkeden çekilmesi ve ülke genelinde azalan güvenlikten” kaynaklandığını ifade etmiştir. Raporda ayrıca, Afganistan'da her hafta 20 bin ile 30 bin kadar kişinin ülke içinde evlerini terk etmek durumunda kalırken 600 ila 700 kadar ailenin de ülkeyi terk ettiği belirtilmiştir. Yabancı göçlerin ülkeden çekilmesi süreciyle beraber dış göçte artış yaşandığına dikkat çeken Bishop, “*ABD ve NATO birliklerinin Afganistan'dan geri çekilme sürecinin başladığı 1 Mayıs öncesinde 750 bin ila 1 milyon kişinin İran, Türkiye ve Avrupa ülkelerine göç ederken Taliban'ın ülke genelinde ilerleme kaydetmesi Afganların aileleriyle beraber göç etmelerine yol açtığını*” belirtmiştir (Kılınç, 2021).

Afganistan'da ekonomik krizin derinleşmesinin yanı sıra Taliban'ın iktidara geldikten sonra 20 yıl öncesine benzer kurallar koyması ve kadınların çalışmaları ve kız çocuklarının eğitimine yönelik kısıtlamalar getirmeleri, ülkenin gelişmesinde en çok katkıda bulunabilecek başta kendi alanlarında uzmanlaşan, eğitilmiş ve nitelikli kişiler olmak üzere yüzbinlerce Afgan'ın ülkeden kaçmalarına yol açmıştır. Böylelikle Afganistan'da 1980'li yıllardan buyana başlayan siyasi ve ekonomik istikrarsızlıktan kaynaklı devam eden beyin göçü Taliban'ın yönetimi ele geçirmesi ile artmıştır. Eğer beyin göçünün önüne geçilmez ise ilerleyen dönemlerde beyin göçü sayısındaki ivme artabilecektir. Bu durum dünyanın en fakir ülkesi olarak Afganistan için uzun vadede geri dönüşü olmayan ciddi olumsuz sonuçlara yol açabilecektir.

2. AVRUPA VE AFGAN GÖÇÜ

Afganistan'daki gelişmeleri yakından takip eden bölge ve uluslararası toplumu endişelendiren en büyük sorun, ekonomik krizin büyümesi ile savaşın önceki yıllarında ülke sınırları içinde daha önce yerinden edilmiş Afganların sayısını artırabileceği ve büyük bir mülteci krizine yol açabileceği ihtimalidir. Avrupa, Kabil hükümetinin düşmesi ile Avrupa'ya doğru yeni göç dalgası yaşanabileceğinden endişe duymaktadır. Kuşkusuz Afganistan'daki büyük ölçekli göçten en çok etkilenen Avrupa olacaktır (Ridgwell, 2021).

Afganistan Mülteciler ve Geri Dönüş Bakanlığının 2020 yılı raporuna göre, halihazırda Avrupa ülkelerinde mülteci statüsü ve başvuru sahibi dahil yaklaşık 709 bin 549 Afgan göçmen yaşamaktadır. Almanya, Türkiye'den sonra en çok Afgan mülteciye ev sahipliği yapan dördüncü ülke konumundadır. 2020 yılı son aylarında yayınlanan raporlara göre, Almanya'da şu anda 148 bin Afgan mülteci yaşamaktadır.

Fransa, Avusturya ve İsveçre, Avrupa’da Almanya’nın ardından en kalabalık Afgan mülteci grubuna ev sahipliği yapan ülkelerdir. Avrupa’da sığınma başvurusunda bulunan Afganların sadece yüzde 62’sine yasal statü hakkı tanınmıştır. Avrupa Birliği raporunda, 2021 yılı ilk çeyreğinde Avrupa’da yaklaşık 7bin Afgan’a mültecilik veya geçici statü verilmiştir (Kucuk, 2021).

Kabil hükümetinin düşmesi ile Avrupa ülkeleri bir taraftan Afganistan’da kendileriyle çalışan Afganları tahliye edilmesi konusunu tartışırken diğer yandan Avrupa’ya doğru olası göç dalgası ile mücadele etmek için Türkiye ve Pakistan gibi ülkelerle işbirliği yapmaya çalışmıştır.

AB, Taliban’ın Kabil yönetimini ele geçirmesi ile “Afgan göçmenlerin yoğun olarak geldikleri Türkiye, Pakistan ve İran gibi ülkelerde mülteci kampları kurulması ve AB’nin bu ülkelere maddi destekte bulunması” önerisi gündeme gelmiştir. AB, Türkiye ile Suriyeliler ile ilgili imzalanan 2016 anlaşması gibi benzer bir anlaşmayı da Türkiye, Pakistan ve İran ile imzalamak amacıyla diplomatik girişimlerde bulunmuştur.

Afganistan’da ABD yabancılar ve risk altındaki Afgan vatandaşlarını ülkeden çıkarmak için tahliye çalışmalarına devam ederken İngiltere Savunma Bakanı Ben Wallace’ın “*Afgan mülteciler için Türkiye ve Pakistan gibi ülkelerde mülteci merkezleri kurmayı planlıyoruz*” açıklamasında bulunmuştur. Wallace’in gündeme taşıdığı “mülteci” açıklamasına karşı Türk Dışişleri Bakanlığı yaptığı açıklamada, “*İngiliz basınında yer alan bu haberler gerçeği yansıtmamaktadır. Bugüne kadar hiçbir ülkeden tarafımıza bu yönde iletilmiş resmi bir talep bulunmamaktadır. Bu talep iletilse dahi, bunu kabul etmemiz mümkün değildir*” ifadesi kullanıldı (Türkiye Dışişleri Bakanlığı Sayfası, https://www.mfa.gov.tr/no_-284_-birlesik-krallik-basininda-afgan-siginmacilar-icin-ulkemize-iliskin-atif-yapilmasi-hk.tr.mfa, 22Ağustos, 2021).

Ayrıca Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan yaptığı açıklamada “*Afganistan’daki gelişmeler ve düzensiz göç konusuyla ilgili uluslararası alanda yoğun bir diplomasi yürütüyoruz*” ifadesini kullanan Erdoğan, “*Bölgemizde istikrarı sağlamak, ülkemizi göç baskısına karşı korumak ve milletimizin huzurunu temin etmek için gereken tüm adımları atmaya devam edeceğiz*” diye belirtmiştir. Almanya Başbakanı Merkel ile Afganistan ve göç ile ilgili görüşme yapan Erdoğan, “*Afgan düzensiz göçünün krize dönüşmeden bir an önce çözüme kavuşturulması noktasında Avrupa’ya önemli görevler düştüğünü*” ifade etmiştir. Bununla birlikte, Avrupa Birliği (AB) Konseyi Başkanı Charles Michel ile görüşen Erdoğan, “*Halihazırda 5 milyon sığınmacıya ev sahipliği yapan Türkiye’nin ilave bir göç yükünü kaldıramayacağını altını çizdik*” ifadesini kullanmıştır (TRT Haber, 2021).

Ayrıca Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, “*Avrupa’ya yeni bir göç dalgasından korumak gerektiğini, bu nedenle Rusya ile temas ve Türkiye, İran ve Pakistan gibi ülkelerle de işbirliğine girerek, göçmenlerin ağırlanması için bu ülkelere finansal destek verilmesi*” gerektiğini belirtmiştir.

Almanya Başbakanı Angela Merkel, Afganistan'dan gelebilecek kitlesel göçe karşı “*yerel çözümler bulunması gerektiğini*” söyleyerek, 2015 yılındaki göç krizinden ders çıkartılması gerektiğine vurgu yapan Merkel, “*Afgan sığınmacılar için Afganistan'a komşu ülkelerde çözüm üretilmesini*” savunmuştur. Merkel, aynı zamanda kendileriyle çalışan Afgan aileleri dahil, tehlikede olduklarını düşündükleri kişileri ve ailelerini Almanya'ya tahliye edebileceklerini açıklamıştır. Almanya hükümeti 11 Ekim'de yaptığı açıklamada, 5208 Afgan'ın Almanya'ya tahliye edildiğini açıklamıştır (DWFarsça, 2021).

Olası Afgan göçüne karşı en sert tepki göçmen karşıtlığı ile bilinen Avusturya İçişleri Bakanı Karl Nehammer'den gelmiştir. Nehammer, “*Afgan sığınmacı adayları ve AB'de iltica başvuruları reddedilmiş düzensiz Afgan göçmenler için AB'nin Afganistan'a komşu ülkelerde kamplar oluşturması*” önerisinde bulunmuştur. Ayrıca kendi ülkesinde sığınma başvuruları reddedilmiş olan Afganları sınır dışı etme sürecini durdurmayacağını belirten Nehammer, “*Bir Afgan'ın bugün Avusturya'ya gelmesi için hiçbir neden yok*” ifadesini kullanmıştır. Son yıllarda Afrika'dan gelen göç dalgası ile karşı karşıya kalan İtalya Başbakanı Mario Draghi, Afgan göçü ile alakalıyalnız “*ülkesine hizmet etmiş Afganları almaya hazır olduklarını*” açıklamıştır (Karaca, 2021).

İngiltere, önümüzdeki birkaç yıl içinde 20.000 Afgan'ı yeniden yerleştirme planının bir parçası olarak 2021'de 5.000 Afgan alacağını ve Taliban yönetimindeki Afganistan'da risk altındakilere öncelik vereceğini açıklamıştır. Tahliye sürecinde Kosova ve Uganda da dahil olmak üzere birçok ülke, ABD'nin Afgan mültecileri başka bir yere yerleştirilmeden önce geçici olarak kabul etme taleplerini kabul etmiştir.

Daha önce 10 Ağustos'ta altı AB üye ülkesi, Avrupa Komisyonu'na ortak bir mektupta, sığınma başvuruları reddedilen Afgan vatandaşlarının ülkelerine geri gönderilme sürecini sürdürmek istediklerini duyurmuşlardı. Hollanda, Avusturya, Almanya, Belçika, Danimarka ve Yunanistan hükümetleri, sığınma başvuruları reddedilen ve tüm yasal prosedürleri tamamlayan Afgan vatandaşlarının iadesini istemişlerdi. Mektupta, bu kişilerin geri gönderilmemesinin sığınmacılara yanlış mesaj göndereceği ve sığınma başvurularında artışa yol açacağı da vurgulanmıştır (Anadolu Ajansı Farsça, 2021).

Avusturya, Macaristan, Polonya, İsviçre, Danimarka, Hollanda ve Belçika gibi ülkelerde yönetim ve sağ partileri yeni Afgan göçüne karşı çıkmaktadırlar. Söz konusu ülkeler herhangi bir yeni Afgan göç akınını kabul etmeyeceklerini ve yasadışı göçe karşı koruma sağlamak için sınır güvenliklerini artırdıklarını açıklamışlardır (BBC, 2021). Avrupa ülkelerinde Afgan göçüne karşı yükselen tepkiler nedeniyle yeni Afgan göçünün kabulü ile ilgili görüş birliği sağlanamamıştır. Avrupa Birliği Parlamentosu Başkanı, David Sassoli AB ülkelerinin “*baskı görme riski olan tüm Afganlara iltica hakkı tanımak için elinden geleni yapması gerektiğini*” savunmuştur.

Genel olarak baktığımızda, ilk aşamada Afganistan'da AB ülkeleri ile çalışan Afganları, daha sonra da risk altındaki insan hakları aktivistleri, gazetecileri ve kadın hakları savunucularını tahliye edilmesi yönünde bir eğilim mevcuttur.

2014-2020 yılları arasında yasa dışı göçe karşı sınırlarının korunması için 10 milyar Euro bütçe ayıran AB, 2021-2027 yılları için de tam iki kat artırarak 22 milyar 700 milyon Euro bütçe ayırmıştır (Karaca, 2021).Yasa dışı göç akınına engellemek amacıyla ayrılan bütçede artış yaşanması artık Avrupa'nın göçmen dostu politikasına son verdiği anlamına gelmektedir.

3. ULUSLARARASI TOPLUMUN İNSANİ KRİZ UYARISI

ABD ve NATO güçlerinin 22 Temmuz'da tamamen çekildiğini açıklamasından kısa süre sonra Kabil hükümetinin düşmesi ile var olan ekonomik krizin derinleşmesi ve nüfusun büyük bölümünün açlıkla karşı karşıya kalması uluslararası toplumu harekete geçirmiştir. BM, 4 Eylül'de Afganistan'da insani krizin kapıda olduğu uyarısında bulunarak uluslararası toplumu insani krizin büyümesinin önüne geçmek için en kısa sürede insani yardımın ulaştırılması çağrısında bulunmuştur. Bu kapsamda, Afganistan için 13 Eylül'de BM Bakanlar düzeyindeki konferansın Cenevre kentinde düzenlenmesi planlanmıştır(DW Farsça, 2021).

BM, tarafından yayınlanan raporda, *“Afganistan nüfusunun üçte birinin bir sonraki ögününü nasıl hazırlayacağını bilmediği ve beş yaşın altındaki Afgan çocukların yarısının önümüzdeki 12 ay içinde ciddi şekilde yetersiz beslenme sorunuyla karşı karşıya kalacağı”* belirtilmiştir. Guttierrez, daha önce Afganistan halkını şiddetli kuraklık ve sert kışın beklediğine dikkat çekerek yerinden edilen insanlara yiyecek, ilaç ve barınma gibi temel ihtiyaçların sağlanması için acil yardım çağrısında bulunmuştur (DW Farsça, 2021).

BM'nin yapmış olduğu acil insani yardım çağrısı üzerine 13 Eylül'de Cenevre'de bir araya gelen bağışçı ülke temsilcileri, Afganistan'da insani krizin önlenmesine yardımcı olmak için 1 milyar ABD dolarından fazla acil yardım sözü vermiştir. BM, daha önce 606 milyon dolar talep ederken, paranın tek başına mevcut krizi ele almak için yeterli olmayacağını açıklamıştı. BM Mülteciler Yüksek Komiseri Filippo Grandi, Afganistan'a gerçekleştirdiği üç günlük ziyaretin sonunda yaptığı konuşmada, uluslararası toplumun siyasi kaygıları Afganistan'ı istikrarlı tutma ihtiyacı ile dengelemesi gerektiğini söylemiştir. Grandi, *“Kamu hizmetleri ve ekonomi çökerse, ülke içinde ve dışında daha büyük acılar, istikrarsızlıklar ve yerinden edilmeler göreceğiz”* ifadesini kullanarak uyarıda bulunmuştur. Grandi, Kabil'de bir araya gelen Taliban yetkilileri ülke genelinde insani yardımların sağlıklı bir şekilde yürütülmesi için güvenliği sağlayacakları yönünde güvence verdiklerini açıklamıştır. BMYK, kış gelmeden ülke içinde yerinden edilmiş insanlara yardım etmek için yardım operasyonlarına hız verdiğini açıklamıştır(BMYK, Afganistan, 2021).

Birleşmiş Milletler İnsani İşler Koordinasyon Ofisi (OCHA), Afganistan'ın sağlık sisteminin çöküşüne ilişkin Dünya Sağlık Örgütü başkanı Tedros Adhanom'un 20 Eylül'de Afganistan'a yaptığı ziyareti sırasında uyarısının ardından Afganistan'a 45 milyon dolar yardım sözü vermiştir. Söz konusu yardım, yıl sonuna kadar Afganistan'ın sağlık sisteminin çökmesini önlemek için Birleşmiş Milletler Acil Yardım Fonu'nun merkezi bütçesinden sağlanacaktır.

BM İnsani İşlerden Sorumlu Genel Sekreter Yardımcısı ve Acil Yardım Koordinatörü Martin Griffiths, 22 Eylül’de yaptığı açıklamada, Afganistan’da ilaç, tıbbi malzeme ve yakıtın tükendiğini ve sağlık çalışanlarına ödeme yapılmadığını belirterek Afganistan’ın sağlık sisteminin çöküşünü “felaket” olacağı ve önüne geçilmez ise insanların temel sağlık hizmetlerine erişimini kaybedebileceği konusunda uyarıda bulunmuştur. Daha önce Dünya Sağlık Örgütü başkanı Tehdros Adhanum, Afganistan’ın sağlık sisteminin ekipman, ilaç ve personel eksikliği, sağlık çalışanlarının maaşlarının ödenmesi için bütçe eksikliği ve beyin göçü gibi ciddi sorunlarla karşı karşıya olduğunu ve sağlık sisteminin çökmesi durumunda birçok insanın hayatını kaybedeceğini açıklamıştı (WHO, 2021).

Bu arada, WFP ihtiyaç sahiplerine ulaşmak üzere acil insani yardımlardan oluşan gıda konvoylarının yola çıktığını açıklamıştır. WFP raporunda, 2021’in başından bu yana, 470bini ülke içinde yerinden edilmiş olmak üzere toplamda 6,4 milyon kişinin WFP yardımlarından yararlandığı belirtilmiştir (WFP Afganistan, 2021). Ulaşılanlar arasında 170 bin hamile ve emziren kadın dahil tedavi olmaksızın yetersiz beslenme riski olan 50 bin küçük çocuk bulunmaktadır. WFP, ağustos ayı başından bu yana, ihtiyaç sahiplerine ulaşmak ve sağlık hizmetlerine erişimlerini sağlamak üzere toplamda 467 çalışanın görev yaptığını açıklamıştır (WFP Afganistan, 2021).

SONUÇ VE ÖNERİ

Görüldüğü gibi göç, Afganistan’ın tarihsel kimliği olarak son 40 yılda aralıksız devam etmiştir. 1973 yılında yaşanan kanlı askeri darbe ve ardından 1979 yılında Sovyetler Birliği’nin Afganistan işgali ülkede ilk kitlesel göçün yaşanmasına neden olmuştur. 1970’li yıllardan günümüze kadar devam eden siyasi ve ekonomik istikrarsızlık ve buna bağlı olarak artan işsizlik ve yoksulluk göç dalgasının bugüne kadar aralıksız devam etmesine neden olmuştur. Sadece on yıl süren işgal boyunca yaklaşık 6 milyon kişi yurt dışına göç ederken yaklaşık 2 milyon kişi ülke içinde evlerini terk etmek durumunda kalmıştır. Bu rakam o dönemde 18 milyonluk Afganistan nüfusunun üçte birine denk gelmektedir. İkinci büyük göç dalgası 1992 yılında iç savaşın patlak vermesiyle başlamıştır. Bu dönemde Afganların çoğu Pakistan, İran ve Türkiye’ye göç ederken bir kısmı da Avrupa ülkelerine göç etmiştir. Son yirmi yılda ülkeye geri dönüş yapanların sayısında bir artış görünse de, doğal afetlerin yanı sıra ülkede devam eden iç çatışmanın yol açtığı güvenlik sorunu ve ekonomik kriz dolayısıyla dış göçte de büyük artış yaşanmıştır. Afganistan 6 milyondan fazla göçmen ile hala dünyada Suriye’den sonra en çok göç veren ülke konumundadır.

Özellikle ABD ve NATO güçlerinin ülkeden çekilmesiyle beklenmedik bir şekilde Taliban hareketinin 20 yıl sonra yeniden yönetimi ele geçirmesi ülkede 90’lı yıllara benzer göç hareketliliğine neden olmuştur. Taliban 15 Ağustos’ta iktidarı ele geçirir geçirmez ülkede genel af ilan ettiklerini ve kapsayıcı bir hükümet kuracaklarını açıklamışlardır.

Fakat Taliban'ın 7 Eylül'de açıkladığı geçici hükümetin nerdeyse tamamının Taliban'a yakınlığı ile bilinen kişilerin yer alması ve kadınlara yer verilmemesi insanların tekrar hayal kırıklığına yol açmıştır. Taliban tüm baskılara rağmen 20 yıl önceki döneme benzer bir hükümet kurmuş ve Kadın Bakanlığını da kaldırmıştır. Bu durum ülke kalkınmasında en çok katkıları bulunan akademisyen, sanatçı, yüksek düzey eğitilmiş ve nitelikli kişiler başta olmak üzere binlerce Afgan'ın ülkeyi terk etmelerine yol açmıştır.

Ekonomik krizin derinleştiği Afganistan'da teknik ve deneyim gerektiren bakanlıklara medrese eğitilmiş kişilerin atanması ve önceki devlet çalışanlarına yer verilmemesi veya uzaklaştırılması, açıklıkla boğuşmakta olan halkın umutsuzluğuna neden olmuştur. BM Afganistan'da insani krizin kapıda olduğunu acil insani yardımın yapılması çağrısında bulunmuştur (UN, 2021).

Hâlihazırda, Afganistan nüfusunun yarısından fazlası yoksulluk sınırının altında yaşamakta ve buna bağlı olarak gıda güvensizliği giderek artmaktadır. İklim değişikliğinden kaynaklı kuraklık ve kıtlıkla birlikte siyasi ve ekonomik kriz ülkeye büyük göç krizini de beraberinde getirmektedir. Şu anda ülke genelinde yerlerinden edilmiş 5 milyondan fazla insan gıda, sağlık, sosyal ve barınma gibi temel hizmetlere erişememektedir. Açlıkla boğuşmakta olan halkın bir kısmı ülke içinde iş aramak için büyük şehirlere göç ederken diğer bir kısmı da yurt dışına göç etmektedirler. Verilere göre, haftada yaklaşık 30 bin kişi ülkeyi terk etmektedir. Öte yandan Kabil hükümetinin düşmesi ile en çok Afgan göçmenine ev sahipliği yapan İran ve Pakistan dahil olmak üzere Türkiye ve Avrupa olası kitlesel Afgan göçüne karşı sınırlarındaki güvenlik önlemlerini artırmışlardır. Söz konusu ülkeler, yeni göç yükünü yönetemeyeceklerini açıklamışlardır. Sınırlarında Afgan göçünü görmek istemeyen Avrupa liderleri sadece kendileriyle çalışan Afganlar dışında Afgan göçmeni kabulü konusunda karşı çıkmakla beraber İran ve Pakistan gibi ülkelerle de işbirliğine girerek, göçmenlerin ağırlanması için bu ülkelere finansal destek verilmesini savunmuşlardır.

Afganistan kaynaklı göç krizinin önüne geçilmesi için öncelikle yerel çözümler üzerine odaklanılması gerekmektedir. Bu bağlamda, Afganistan'da öncelikle tüm etnik gruplara yer verileceği geniş tabanlı bir hükümet kurularak siyasi istikrarın sağlanması ve uluslararası toplumun mali desteğiyle ekonominin canlanması sağlanmalıdır. Fakat bu dönemde Afganistan'da yeni bir kitlesel Afgan göç krizinin devamı, tamamen Taliban'ın hükümet yapısının yanı sıra ekonomik politikaları ve kadınlara yönelik takip edecekleri politikalara bağlıdır. Taliban'ın tüm Afganlar için kabul edilebilir kapsayıcı ve birleştirici bir hükümet kuramaması durumunda insani krizin büyümesi ve aynı zamanda kitlesel göçün yaşanması kaçınılmaz olacaktır. Afganistan'daki yaşanacak herhangi bir krizin bölge ülkeleri ve tüm dünyayı etkileyeceği için bölge ülkeleri, ABD ve Avrupa ülkeleri Afganistan'da istikrarın sağlanması ve insani krizin önlenmesi için harekete geçmelidir. Aksi halde tüm dünya Afganistan'da yakın zamanda, geri dönüşü olmayan sonuçlar doğurabilecek bir insani felaketle karşı karşıya kalacaktır.

KAYNAKÇA

- AJAND, F. Anonymous Faces of The Taliban Cabinet, <https://www.independentpersian.com>, (Erişim Tarihi: 12.09.2021).
- ALAGÖZ, B., Demirkıran, Y.(2020). “Düzensiz Göç, Güvenlik ve Politika: İran ve Türkiye Örnekleri”, *Ortadoğu Etütleri*, 12 (1), 206-237.
- AMGDB Web Sayfası, “Afganistan 2020 yıl Göç Raporu”, <https://morr.gov.af/dr>, (Erişim Tarihi: 13.09.2021).
- Anadolu Ajansı Farsça, “Altı Avrupa ülkesinin Afgan mültecilerle ilgili yeni kararı”, <https://www.aa.com.tr/fa>, (Erişim Tarihi: 14.09.2021).
- Anadolu Ajansı Farsça, “Taliban geçici hükümetinin Dışişleri Bakanı Vekili Muttaki, Türkiye ile iyi ilişkiler kurmak istediklerini belirtti”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/taliban-gecici-hukümetinin-disisleri-bakani-vekili-muttaki-turkiye-ile-iyi-iliskiler-kurmak-istediklerini-belirtti/2364783>, (Erişim Tarihi: 14.09.2021).
- Anadolu Ajansı Farsça, “Taliban sözcüsü: Önümüzdeki günlerde barışçıl bir güç transferi istiyoruz”, <https://www.aa.com.tr/fa>, (Erişim Tarihi: 16.09.2021).
- BBC Farsça, “Biden, ABD’nin Afganistan’dan asker çekme kararını savundu”.<https://www.bbc.com/persian/afghanistan-57772180>, (Erişim Tarihi: 15.09.2021).
- BBC Farsça, Half of Afghanistan's population 'either immigrated or have been immigrants' <https://www.bbc.com/persian/afghanistan-44037661>, (Erişim Tarihi: 14.09.2021).
- BBC Farsça. (8 Mayıs 2018). Half of Afghanistan's population 'either immigrated or have been immigrants' <https://www.bbc.com/persian/afghanistan-44037661>, (Erişim Tarihi: 27.10.2021).
- BBC Türkçe, “Taliban’ın Afganistan’da kurduğu geçici hükümet ABD’yi kaygılandırdı”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58487763>, (Erişim Tarihi: 16.09.2021).
- Birleşmiş Milletler, “Afganistan’ın sağlık sisteminin çökmesini önlemek için 45 milyon dolar yardım sağlıyor”, <https://www.etilaatroz.com/131610/un-is-providing-45-million-to-help-prevent-afghanistan-health-system-from-collapsing/>,(Erişim Tarihi: 17.09.2021).
- DASHTİ, Z. (2021). 2001 Sonrası Dönemde Afganistan-Azerbaycan İlişkileri, 8. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu, 2-5 Haziran.
- DW Farsça, (2021). Since the fall of Kabul, 6,100 people have been transferred from Afghanistan to Germany <https://p.dw.com/p/41XKe>, (Erişim Tarihi: 28.10.2021).
- DW, “Almanya’ya nakledilen yedi Afgan güvenlik gözetiminde”, <https://www.dw.com/fa-af/>,(Erişim Tarihi: 17.09.2021).
- DW, “Pakistan, Afganların göç etmesini önlemek için Chaman sınır kapısını geçici olarak Kapattı etti”, <https://www.dw.com/fa-af/>, (Erişim Tarihi: 18.09.2021).
- Etilaatroz, “Bir Taliban yetkilisi: Ağır cezalar ve infazlar devam ediyor”, <https://www.etilaatroz.com/131657/taliban-official-says-strict-punishment-executions-will-return/>,(Erişim Tarihi: 17.09.2021).
- Etilaatroz, “Mülteciler Bakanı: Pakistan, Afgan mültecilere karşı tamamen politik”, <https://www.etilaatroz.com/42207/%d9%88%d8%b2%db%8c%d8%b1-%d9%85%d9%87%d8%a7%d8%ac%d8%b1%db%8c%d9%86-%d9%be%d8%a7%da%a9%d8%b3%d8%aa%d8%a7%d9%86-%d8%af%d8%b1-%d9%82%d8%a8%d8%a7%d9%84-%d9%85%d9%87%d8%a7%d8%ac%d8%b1%db%8c%d9%86-%d8%a7/>,(Erişim Tarihi: 19.09.2021).

- Etılaatroz, “BM Güvenlik Konseyi’nin daimi üyeleri: Afganistan’da kapsayıcı bir hükümet kurun”, <https://www.etilaatroz.com/131649/establish-an-inclusive-government-in-afghanistan/>, (Erişim Tarihi: 20.09.2021).
- EURONEWS, “Avrupa Komisyonu: Üye devletler acil tehlikede olan Afganları kabul etmeli”, <https://per.euronews.com/2021/08/19/eu-commissioner-ylva-johansson-afghans-who-are-in-immediate-danger-women>, (Erişim Tarihi: 20.09.2021).
- GÖKSEDEF, E. (2021). “Taliban: Afganistan’da 20 yıl sonra yeniden kontrolü sağlayan örgüt nasıl kuruldu, bugünlere nasıl geldi?”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-57913781>, (Erişim Tarihi: 21.09.2021).
- Hasht Sobh, “Afganistan’da yirmi yıllık savaşın maliyeti”, <https://8am.af/the-cost-of-twenty-years-of-war-in-afghanistan/>, (Erişim Tarihi: 11.09.2021).
- HAZIM, S. (19 Ekim 2016). Why has poverty not been reduced in Afghanistan? <https://www.bbc.com/persian/blogs-37704946>, (Erişim Tarihi: 28.10.2021).
- HUSAINI, R. Ve Karimi, H. A., (2021). War and migration; Social Networks and Economic Strategies of Afghanistan's Hazaras, <https://www.etilaatroz.com/122166/war-and-migration/>, (Erişim Tarihi: 27.10.2021).
- IOM, “A Third of Afghans Have Migrated or Been Displaced Since 2012”, <https://www.iom.int/news/third-afghans-have-migrated-or-been-displaced-2012-iom>, (Erişim Tarihi: 22.09.2021).
- IOM, “24 Million USD Urgently Needed for Acute Humanitarian Needs in Afghanistan”, <https://www.iom.int/news/usd-24-million-urgently-needed-acute-humanitarian-needs-afghanistan>, (Erişim Tarihi: 23.09.2021).
- KARACA, K. (2021). “Avrupa Birliği’nde Afgan göçmen paniği”, <https://www.dw.com/tr/avrupa-birli%C4%9Finde-afgan-g%C3%B6%C3%A7men-pani%C4%9Fi/a-58908364>, (Erişim Tarihi: 23.09.2021).
- KILINÇ, D. (28 Temmuz, 2021). Taliban’ın etkisi arttıkça Afganlar ülkeyi terk ediyor, <https://www.dunya.com/dunya/talibanin-etkisi-arttikca-afganlar-ulkeyi-terk-ediyor-haberi-628936>, (Erişim Tarihi: 28.10.2021).
- KUSCHMİNDER, K. and Dora, M. (2009). Migration in Afghanistan: History, Current Trends and Future Prospects, http://mgsog.merit.unu.edu/publications/external_policy_reports/2009_Afghanistan_Country_Paper.pdf, (Erişim Tarihi: 27.10.2021).
- KÜÇÜK, B., “Hangi ülkede kaç Afgan mülteci var? Türkiye’de kaç Afgan göçmen yakalandı?”, <https://tr.euronews.com/2021/08/21/hangi-ulkede-kac-afgan-multeci-var-turkiye-de-yakalanan-duzensiz-gocmenlerin-say-s-ne>, (Erişim Tarihi: 22.09.2021).
- LAMB, C., “18 Hamid Karzai speaks out for Afghan women as Taliban loom outside”, <https://www.thetimes.co.uk/article/hamid-karzai-speaks-out-for-afghan-women-as-taliban-loom-outside-8df5qclhg>, (Erişim Tarihi: 24.09.2021).
- LUCIA, E. L. (2015). “Migration and conflict in Afghanistan”, <http://www.gsdr.org/wp-content/uploads/2016/02/HDQ12432.pdf>, (Erişim Tarihi: 25.09.2021).
- MISBAHZADA, S. M. B. (2009). Tarihi Muhtasari Saiyasi Afganistan. Maşhad: Marandiz Yayınları.
- OCHA, “Afghanistan: Spring Disaster Contingency Plan (Mar-Jun 2021)”, <https://reliefweb.int/report/afghanistan/afghanistan-spring-disaster-contingency-plan-mar-jun-2021>, (Erişim Tarihi: 25.09.2021).

- OCHA, “Will the Taliban’s takeover lead to a new refugee crisis from Afghanistan?”, <https://reliefweb.int/report/afghanistan/will-taliban-s-takeover-lead-new-refugee-crisis-afghanistan>, (Erişim Tarihi: 26.09.2021).
- ÖZTÜRK, S. (2019). “Küresel Terör Örgütü el-Kaide’nin Gelişimi ve Ön Plana Çıkan Liderleri Bağlamında “Cihad” Anlayışının Geçirdiği Değişimler”, Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, 6 (2), 167-196.
- RIDGWELL, H. (23 Ağustos, 2021). Will Afghanistan Create Another Migrant Crisis for Europe?, https://www.voanews.com/a/south-central-asia_will-afghanistan-create-another-migrant-crisis-europe/6209904.html, (Erişim Tarihi: 27.10.2021).
- RUHANI, W.(2021), Herat in economic shock and capital outflow, <https://www.etilatroz.com/131632/herat-in-economic-shock-and-capital-outflow/>, (Erişim Tarihi: 28.10.2021).
- SARAMAD, M.H.,(2015). The situation of IDPs in Afghanistan, <https://www.aihrc.org.af/media/files/Report%20on%20IDPs.pdf>, (Erişim Tarihi: 27.10.2021).
- STEIN, J. (August 17, 2021), Biden administration freezes billions of dollars in Afghan reserves, depriving Taliban of cash <https://www.washingtonpost.com/us-policy/2021/08/17/treasury-taliban-money-afghanistan/>,(Erişim Tarihi: 29.10.2021)
- TABATABAİNİYA, S.(2021), What forced Afghan women to emigrate? <https://www.isna.ir/news/00061746292/>,(Erişim Tarihi: 29.10.2021)
- TAWAKALİ, S. (2017). “Al-Qaeda, ISIS; Differences and similarities”, Afak Emniyet Dergisi, (23), 151-195.
- BBC İngilizce, “Afghanistan: How many refugees are there and where will they”, [go?https://www.bbc.com/news/world-asia-58283177](https://www.bbc.com/news/world-asia-58283177), (Erişim Tarihi: 24.09.2021).
- TRTHABER, “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Afganistan’daki gelişmelerle ilgili yoğun diplomasi yürütüyoruz”, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-afganistandaki-gelismelerle-ilgili-yogun-diplomasi-yurutuyoruz-603651.html>, (Erişim Tarihi: 26.09.2021).
- Türkiye Dışişleri Bakanlığı Web Sayfası, “Birleşik Krallık Basınında Afgan Sığınmacılar İçin Üçüncü Ülkelerde Kurulacak İltica Merkezleri Planları Bağlamında Ülkemize İlişkin Atıf Yapılması”, https://www.mfa.gov.tr/no_-284_-birlesik-krallik-basininda-afgan-siginmacilar-icin-ulkemize-iliskin-atif-yapilmasi-hk.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 24.09.2021).
- UN, (31 Ağustos, 2021). UN, Secretary-General Calls on Governments to Provide Timely, Flexible Funding for Afghanistan’s People in ‘Darkest Hour of Need’ as Humanitarian Crisis Looms, <https://www.un.org/press/en/2021/sgsm20874.doc.htm>, (Erişim Tarihi: 30.10.2021).
- UNHCR, “Afghanistan”, <https://reporting.unhcr.org/afghanistan>, (Erişim Tarihi: 26.09.2021).
- UNHCR, “Şiddet Artarken Afgan Mülteciler İran’a Ulaşıyor”, <https://www.unhcr.org/tr/30095-afghan-refugees-reach-iran-as-violence-escalates.html>, (Erişim Tarihi: 25.09.2021).
- WFP, “Afganistan”, <https://www.wfp.org/countries/afghanistan>, (Erişim Tarihi: 26.09.2021).
- WHO, (22 Eylül, 2021). Acute health needs in Afghanistan must be urgently addressed and health gains protected <https://www.who.int/news/item/22-09-2021-acute-health-needs-in-afghanistan-must-be-urgently-addressed-and-health-gains-protected>, (Erişim Tarihi: 28.10.2021)